

Samisk arkivmateriale – Verdt å ta vare på?

Åpent brev til Arkivverket og andre ansvarlige

I den nylig publiserte rapporten til Sannhets- og forsoningskommisjonen fortelles mange sider ved historia til samer og kvener i Norge de siste par hundre åra. Først og fremst forteller nålevende personer om egne erfaringer med fornorskinga.

Historia avhengig av arkiv

I tida 2003-13 deltok jeg i arbeidet med Samisk skolehistorie, der vi også samla fortellinger fra folk som hadde opplevd fornorsking. Begge disse prosjekta var i tillegg til de levende kildene helt avhengig av arkivmateriale, noe også framtidig forskning vil være. Felles for kommisjonen og skolehistoria er at vi måtte leite i ei rekke forskjellige arkiver, og sjøl med velvillige arkivarer var det vanskelig å finne fram. Svært mye klarte vi ikke å finne dokumentasjon om, enten fordi det var for vanskelig å finne eller fordi det ikke var arkivert.

I kommisjonens rapport skrives det fra et høringsmøte: *"Arkivverket fastslår at det er vanskelig å finne dokumentasjon om samer og nasjonale minoriteter i offentlige arkiver. Arkivverket viser til at kommisjonen også har opplevd dette gjennom granskingen, noe som bunner i strukturelle utfordringer når det søkes i arkiv. ... Arkivverket ønsker et oppdrag slik at arkiv kan bli en kilde til kunnskap."*

Kommisjonens rapport må føre til ei forbedring av arkivsituasjonen. Det som skjer nå synes ikke å være ei forbedring, men ei forverring både for dem som leverer og for dem som etterspør arkivmateriale. Fra flere arkiver meldes det om nedskjæring både i tallet på ansatte og i tilbud til publikum.

Samisk arkiv – en sultefora institusjon

Samisk arkiv blei oppretta i 1988 og blei en del av Arkivverket i 2005. I starten var det en ansatt, etterhvert utvida til tre. Da arkivet fikk plass i høgskolebygget i Guovdageaidnu blei det sagt at det skulle virkelig satses, det var snakk om ei opptrapping til ti ansatte. Den opptrappinga har aldri kommet, i stedet har det vært et par midlertidig ansatte, som aldri fikk fast jobb.

Samisk historie og arkivmateriale har et enormt etterslep sammenligna med annen historieskriving og arkivering. Det er mangel på kvalifiserte folk og det er mangel på samordning. De siste åra har Samisk arkiv, dels i samarbeid med andre arkiv, gjort en stor jobb med å få inn materiale fra privatpersoner og institusjoner. Jeg har sjøl vært "offer" for denne innsamlinga, og har etter oppfordring levert materiale fra bokprosjekter jeg har deltatt i, bl.a. Samisk skolehistorie, fra organisasjoner jeg har hatt tillitsverv i og fra materiale jeg har samla privat. Materialet fra Samisk skolehistorie blei levert inn for nesten 10 år siden, men er ennå ikke ferdig katalogisert. Materialet jeg leverte i forfjor er bare grovsortert og lagra. Nettopp spurte jeg på Samisk arkiv om det var noe framgang i behandlinga av materialet mitt. Nei, var svaret, vi har ikke kapasitet, og vi blir bare færre. Jeg spurte fordi jeg lurte på om jeg skulle levere inn mer materiale, men etter det svaret kom jeg til at det er ingen vits i. Skal man levere noe til et arkiv, forutsetter man gjerne at det innen rimelig tid blir gjort tilgjengelig for publikum.

Dette er situasjonen i dag for en viktig del av grunnlaget for å dokumentere samisk og norsk historie.

Sprede kilder

Samisk arkiv er bare en liten del av arkivmaterialet for samisk historie. Både kommisjonen og skolehistorieprosjektet måtte leite rundt i ei rekke forskjellige arkiver. Vi måtte reise og oppholde oss i Tromsø, Trondheim, Oslo, Lakselv og andre mer eller mindre avsidesliggende byer og bygder. Med alle utgiftene og tidsbruken som følger med. Det har gått over ti år siden jeg diskuterte med daværende leder for Samisk arkiv om at dette materialet burde digitaliseres og gjøres tilgjengelig. Vi var helt enige, men det var ikke prioritert av myndighetene. Derfor må dagens forskere og forfattere fortsette å leite rundt. Og noen forteller at den hjelpa de får blir stadig dårligere, fordi det

er nedskjæringer i betjening som kunne gi hjelp.

Arkivmaterialet ligger ikke bare i institusjoner som kalles arkiv og er tilslutta arkivverket. Jeg har sjøl bidratt til å hente inn materiale fra bibliotek og kjellere rundt om, som ga informasjon jeg trengte til arbeidet. I det siste har jeg arbeida med historia til ei nå nedlagt gruve i Finnmark. Gruva var eid av en bedrift på annen kant av landet, og bedriftsarkivet havna der. Der blei det overtatt av et lokalt museum, som bare prioriterte den bedriften som var nærmest, og ikke den som var langt i nord. Arkivmaterialet fra denne ligger derfor usortert i esker i en kjeller på et lokalmuseum, på et av de mest avsidesliggende stedene i landet, i alle fall sett fra Finnmark. Skulle jeg hatt tak i dette, måtte jeg på egen regning dratt dit, tatt inn på hotell ei mil eller to fra museet, og brukt ei uke eller to på å kanskje finne noe av interesse. Dette gjelder en viktig bedrift i Sápmi, som hadde samiske arbeidere, skapte problemer for reindrift og fiskerinæring, og som blir brukt som argument fra begge sider i dagens strid om nye gruver. Dette er samisk historie, og den er ikke tilgjengelig. Og ingen har ansvar.

Skolehistorie som går tapt

Gjennom kommisjonens arbeid har det blitt fornya interesse for materialet fra prosjektet Samisk skolehistorie. Dette består av 6 bøker utgitt av forlaget Davvi Girji 2005-13, nettsida <http://skuvla.info>, og noe rundt 10 hyllemeter arkivmateriale i Samisk arkiv. Nettsida består av alle artiklene i bøkene, ca. 240 tilleggsartikler som bare finnes på nettsida, 36 avisartikler på 3-4 språk (bare samisk utgave finnes trykt), samt atskillig materiale om hvor man kan finne kilder, om hva som ikke er gjort og ideer for videre forskning.

I ti år har jeg uten hell forsøkt å finne en institusjon som kan overta ansvaret for denne sida. Jeg er nå godt inne i pensjonsalderen og det er begrensa hvor mange år framover jeg vil kunne ta ansvaret. Jeg vil ennå kunne bidra med råd ved overføring til en mer permanent tilgjengelig kilde, men hvor lenge? Den dagen da jeg ikke lenger betaler årlig leie av domenenavn og lagringsplass, vil dette materialet være borte for alltid. For ingen har ansvar, og ingen tar ansvar.

Jeg håper at dette lille brevet kan være et bidrag til at man nå i kjølvannet av Sannhetskommisjonens innstilling tar mer på alvor de utfordringene som er med å ta vare på samisk arkivmateriale og gjøre det tilgjengelig for forskere og allmennheten.

Med hilsen / dearvvuodat

Svein Lund

Guovdageaidnu

hovedredaktør og vevredaktør Samisk skolehistorie

sveilund@online.no

tel 90727698